

Γιώργος Σταμάτης

Η διάβρωση της κομμουνιστικής θεωρίας
από αστικά ιδεολογήματα

Στον αγαπητό S.S.

Θα δείξουμε στα ακόλουθα ότι η μαρξιστική-κομμουνιστική θεωρία διαβρώνεται σήμερα συνεχώς από αστικά ιδεολογήματα. Με διάβρωση της μαρξιστικής-κομμουνιστικής θεωρίας εννοούμε τον ασύνειδο ενστερνισμό από μέρους της κομμουνιστικής Αριστεράς, η οποία εκπροσωπεί αυτή τη θεωρία, αστικών ιδεολογημάτων, δηλ. ιδεολογημάτων τα οποία αναιρούν και ακυρώνουν ορισμένα στοιχεία αυτής της θεωρίας. Θα αφήσουμε στον αναγνώστη το άχαρο έργο να επιμερίσει και να καταλογίσει στα κόμματα και στις ομάδες της κομμουνιστικής Αριστεράς το μέρος που τους αναλογεί σ' αυτή την ασύνειδη αποδοχή αστικών ιδεολογημάτων. Θα αρκεστούμε σε μια σχηματική παρουσίαση της μαρξιστικής-κομμουνιστικής θεωρίας και των κυριότερων από τα εν λόγω αστικά ιδεολογήματα και θα αναφερθούμε σύντομα στους λόγους της προαναφερθείσας διάβρωσης της μαρξιστικής-κομμουνιστικής θεωρίας. Η απάλειψή τους θα σήμανε και την απαρχή του τέλους της.

Με μαρξιστική-κομμουνιστική θεωρία εννοούμε τη θεωρία για την αστική κοινωνία, όπως την ανέπτυξε ο Marx και στη συνέχεια –στο πνεύμα του Marx– ορισμένοι θεωρητικοί του μαρξισμού. Σε τι συνίσταται όμως αυτή η θεωρία για την κοινωνία μας;

Τέσσερα είναι τα κύρια συστατικά στοιχεία της, τα οποία και θα παρουσιάσουμε εν συντομία στα ακόλουθα.

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, ο τρόπος παραγωγής της αστικής κοινωνίας, ο τρόπος δηλ. με τον οποίο παράγουν τα συγκεροτημένα σε κοινωνία –στη δεδομένη αστική κοινωνία– άτομα τα προς το ζην με την ευρύτερη έννοια, τουτέστιν ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, συνίσταται στα εξής: Η παραγωγή οργανώνεται και διεκπεραιώνεται από πλήρως ανεξάρτητους παραγωγούς, οι οποίοι, πρώτον, είναι ιδιωτικοί ιδιοκτήτες των μέσων

της παραγωγής των (εγκαταστάσεων, μηχανών κτλ.) καθώς και των αποτελεσμάτων της παραγωγής των, δηλ. των αγαθών, υλικών αγαθών και υπηρεσιών, που παράγουν και, δεύτερον, χρησιμοποιούν στην παραγωγή τους ξένη εργασιακή δύναμη. Επειδή αυτοί οι παραγωγοί είναι κατά τον παραπάνω τρόπο ανεξάρτητοι, ο κοινωνικός καταμερισμός και συνδυασμός της εργασίας και της παραγωγής διαμεσολαβείται από την ανταλλαγή των παραγόμενων αγαθών με χρήμα. Μέσω αυτής της ανταλλαγής αυτά τα παραγόμενα αγαθά γίνονται εμπορεύματα, δηλ. πράγματα χρήσιμα όχι μόνον για τον παραγωγό τους αλλά και για άλλους, οι οποίοι τα αποκτούν με έναν ειδικό τρόπο: αγοράζοντάς τα.

Επειδή όμως στην αστική κοινωνία οι εργαζόμενοι, των οποίων την εργασιακή δύναμη, δηλ. την ικανότητα προς εργασία, χρησιμοποιούν οι προαναφερθέντες ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής, είναι ανεξάρτητα, δηλ. ελεύθερα άτομα, κι όχι δούλοι ή δουλοπάροικοι ή πεόνες, και συνεπώς όχι μόνον φορείς αλλά και ιδιοκτήτες της εργασιακής τους δύναμης, οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής αποκτούν την ξένη εργασιακή δύναμη που χρησιμοποιούν με τον ίδιο ειδικό τρόπο που αποκτά κανείς στην αστική κοινωνία και οποιοδήποτε άλλο αγαθό που δεν έχει στην ιδιοκτησία του: αγοράζοντάς την. Έτσι λοιπόν στην αστική κοινωνία είναι και η εργασιακή δύναμη εμπόρευμα, όπως ακριβώς και τα παραγόμενα αγαθά που αναφέραμε παραπάνω.

Κοινωνικές και ιστορικές προϋποθέσεις αυτού του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής είναι η ανάπτυξη του εμπορίου και δη του διεθνούς εμπορίου και η συνεπόμενη συγκέντρωση πλούτου στα χέρια λίγων, η διάλυση των φεουδαρχικών κοινωνικών σχέσεων και η συνεπόμενη μετατροπή των καθοιονδήποτε τρόπο υποτελών σε ελεύθερα άτομα, η λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση, δηλ. η απόσπαση των μέσων παραγωγής από τους άμεσους παραγωγούς (= εργαζόμενους), με συνέπεια αυτοί οι τελευταίοι, ως ελεύθερα και άμοιρα μέσων παραγωγής άτομα, να μπορούν και να είναι αναγκασμένα, ιδίως μετά την κατάρρευση των φραγμών στην αγορά εργασίας που έθεταν παλιότερα οι συντεχνίες, να πωλούν σε άλλους, στους κατόχους των μέσων παραγωγής, την εργασιακή τους δύναμη για να ζήσουν. Σημαντική υλικοτεχνική ιστορική προϋπόθεση της εδραίωσης του ίδιου αυτού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής είναι οι κατά τη λεγόμενη βιομηχανική επανάσταση αναπτυχθείσες «ειδικά καπιταλιστικές μέθοδοι παραγωγής» (Marx), δηλ. οι μέθοδοι παραγωγής οι οποίες βασίζονται στη χρήση μηχανών (μηχανών παραγωγής ενέργειας, μηχανών μετατροπής και μεταφοράς ενέργειας και εργομηχανών, δηλ. μηχανών οι οποίες εκτελούν όλες τις εργασίες που εκτελούσε παλιότερα ο εργάτης με τη βοήθεια εργαλείων). Αυτές οι «ειδικά καπιταλιστικές μέθοδοι παραγωγής» επέτρεψαν στους καπιταλιστές, πρώτον, να οργανώνουν αυτοί οι ίδιοι και όχι, όπως στο αρχικό στάδιο του λεγόμενου μεταπρατικού καπιταλισμού (Verlagssystem), οι εργαζόμενοι τη διαδικασία παραγωγής και τον ενδοεργοστασιακό καταμερισμό της εργασίας και, δεύτερον, να οργανώνουν αυτή τη διαδικασία και αυτό τον καταμερισμό εργασίας όχι, όπως στο μανουφρακτουρικό στάδιο του καπιταλισμού που ακολούθησε το στάδιο του μεταπρατικού καπιταλισμού, εντός των στενότητας και αμετάβλητων πλαισίων που έθεταν οι παραδεδομένες προσωπικές δεξιότητες των εργαζομένων και τα παραδεδομένα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν αυτοί οι τελευταίοι, αλλά τώρα πλέον εντός των διευρυμένων και συνεχώς διευρυνόμενων πλαισίων που δημιουργούσε η χρήση μηχανών και δη η χρήση συνεχώς νέων μηχανών.

Αυτή η υλικοτεχνική ιστορική προϋπόθεση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής είναι, σύμφωνα με τον Marx, εξαιρετικής σημασίας, διότι του επιτρέπει να διαφοροποιήσει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, όπως τον γνώρισε αυτός στην εποχή του και όπως τον γνωρίζουμε εμείς σήμερα, από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής του λεγόμενου μεταπρατικού καπιταλισμού, καθώς επίσης και από το μεταγενέστερο καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής της καπιταλιστικής μανουφακτούρας. Γι' αυτό που και που τον ονομάζει «ειδικά καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής», δηλ. καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, ο οποίος βασίζεται υλικοτεχνικά στις «ειδικά καπιταλιστικές μεθόδους παραγωγής», τουντέστιν στις μεθόδους παραγωγής που βασίζονται από υλικοτεχνική και οργανωτική άποψη στη χρήση μηχανών.

Η απλή παρατήρηση δείχνει ότι η τιμή της εργασιακής δύναμης του εργάτη, την οποία πληρώνει σ' αυτόν τον εργάτη ο ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής, για να την αγοράσει και να τη χρησιμοποιήσει στην παραγωγή του, δηλ. ο μισθός του εργάτη, είναι *συστηματικά* μικρότερη από την τιμή του καθαρού προϊόντος που παράγει ο εργάτης για λογαριασμό του ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής. Η διαφορά μεταξύ της τιμής του καθαρού προϊόντος που παράγει ο εργάτης, την οποία εισπράττει ο ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής, και του μισθού που παίρνει ο εργάτης είναι ως εκ τούτου ένα θετικό χρηματικό μέγεθος. Το μέγεθος αυτό είναι προφανώς το κέρδος που καρπύεται ο ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής. Επειδή κατ' αυτόν τον τρόπο παραγωγής δεν παράγονται μόνον αγαθά ή μόνον εμπορεύματα αλλά και κέρδος, τα μέσα παραγωγής δεν είναι απλώς και μόνον μέσα παραγωγής αλλά και κεφάλαιο, το οποίο αποφέρει «καρπούς», δηλ. κέρδος, και οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής δεν είναι εδώ απλώς και μόνον ιδιοκτήτες μέσων παραγωγής αλλά και ιδιοκτήτες κεφαλαίου, δηλ. καπιταλιστές. Κατά τον ίδιο αυτό τρόπο παραγωγής οι προαναφερθέντες εργαζόμενοι δεν είναι απλώς και μόνον εργαζόμενοι ούτε απλώς και μόνον μισθωτοί εργαζόμενοι, αλλά μισθωμένοι από καπιταλιστές, δηλ. υπαγμένοι στο κεφάλαιο εργαζόμενοι, τουντέστιν μισθωτοί εργαζόμενοι, η εργασία των οποίων δεν παράγει απλώς και μόνον αγαθά ή απλώς και μόνον εμπορεύματα, αλλά και κέρδος. Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τη μαρξική θεωρία στην αστική κοινωνία υπάρχουν δύο κυρίως τάξεις, η τάξη των καπιταλιστών και η τάξη των υπό το κεφάλαιο μισθωτών εργαζομένων. Η κοινωνική σχέση μεταξύ αυτών των δύο τάξεων προκύπτει άμεσα από τον ίδιο τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Είναι μια σχέση παραγωγής και μάλιστα, επειδή προκύπτει άμεσα από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, η θεμελιώδης σχέση παραγωγής στον καπιταλισμό. Ο Marx την ονομάζει κεφαλαιακή σχέση ή σχέση μισθωτής εργασίας. Σ' αυτή εδράζονται, αυτή καθορίζει όλες τις υπόλοιπες κοινωνικές σχέσεις στον καπιταλισμό.

Από τα μέχρι τούδε προκύπτει ότι για τον Marx και τη μαρξιστική θεωρία οι άνθρωποι, δηλ. τα μεμονωμένα άτομα, υπάρχουν στην αστική, όπως και σε κάθε άλλη κοινωνία, ως κοινωνικά άτομα, δηλ. ως άτομα καθορισμένα κυρίως από τις σχέσεις παραγωγής, στις οποίες τα εμπλέκει ο τρόπος παραγωγής της κοινωνίας τους. Η έννοια του ανθρώπου καθεαυτόν, του ανθρώπου εν γένει, η έννοια του ανθρώπου ως της ουσίας ενός είδους ανεξάρτητου από τις κοινωνικές συνθήκες όχι μόνον δεν αποτελεί συστατικό στοιχείο της μαρξικής θεωρίας αλλ' αντιθέτως αποτελεί αντικείμενο της κριτικής της. Έτσι στον Marx δεν υπάρχουν ούτε ανθρωπίνες αξίες, ούτε ανθρωπίνα δίκια και δικαιώματα καθεαυτά και

ανεξάρτητα από τις κοινωνικές συνθήκες. Γι' αυτό και δεν υπάρχει και εκείνος ο θρυλούμενος μαρξιστικός ανθρωπισμός. Δεν υπάρχουν δηλ. δίκια και δικαιώματα του ανθρώπου, των καταπιεσμένων, των εκμεταλλευομένων, του λαού κτλ. Υπάρχουν μόνον τα δικαιώματα που θεσπίζει το θετό δίκαιο που αντιστοιχεί στις εκάστοτε δεδομένες κοινωνικές συνθήκες – αν και αυτά ασφαλώς μόνον στο βαθμό που μπορεί να τα ασκήσει κανείς ή να τα διεκδικήσει επιτυχώς προσφεύγοντας στα δικαστήρια.

Δεν αλλάζει ουσιαστικά τίποτα σε αυτήν την εικόνα αν λάβει κανείς επιπροσθέτως υπόψη του ότι στην αστική κοινωνία υπάρχουν και άλλοι μισθωτοί ή μη μισθωτοί εργαζόμενοι: οι εργαζόμενοι στο Δημόσιο ή στα νοικοκυριά μισθωτοί εργαζόμενοι και οι αυτοαπασχολούμενοι μη μισθωτοί εργαζόμενοι. Από αυτές τις δύο κατηγορίες εργαζομένων μόνον η τελευταία παράγει εμπορεύματα, ενώ η πρώτη δεν παράγει εμπορεύματα αλλ' απλώς και μόνον αγαθά. Καμία όμως από τις δύο αυτές κατηγορίες εργαζομένων δεν παράγει κέρδος.

Ούτε η ύπαρξη του κράτους και των οικονομικών δραστηριοτήτων του τροποποιεί ουσιαστικά τα παραπάνω. Διότι σε τι συνίστανται, όσον αφορά τα έσοδά του και τις δαπάνες του, οι οικονομικές δραστηριότητες του Δημοσίου;¹ Το Δημόσιο ιδιοποιείται μέσω φόρων, τελών, εισφορών στην κοινωνική ασφάλιση κτλ. ένα μέρος του καθαρού προϊόντος που παράγει κάθε χρόνο ο ιδιωτικός τομέας, δηλ. εντέλει ο καπιταλιστικός τομέας². Τα έσοδα του Δημοσίου δεν προέρχονται λοιπόν από παραγωγή του ιδίου του Δημοσίου αλλά από την παραγωγή του καπιταλιστικού τομέα της οικονομίας.

Το δημόσιο δαπανά αυτά τα έσοδά του

- α) για αγαθά και υπηρεσίες που αγοράζει από τον καπιταλιστικό τομέα³,
- β) για την απασχόληση δημοσίων υπαλλήλων και
- γ) για μεταβιβαστικές πληρωμές (επιδοτήσεις καπιταλιστών, κοινωνική ασφάλιση, κοινωνική πρόνοια).

Απασχολώντας υπαλλήλους, το Δημόσιο παράγει αγαθά, τα οποία όμως δεν πωλεί, αλλά διαθέτει κατά κανόνα δωρεάν ή κατ' εξαίρεσιν αντί ασημαντού τέλους. Ως εκ τούτου η μισθωτή εργασία των δημοσίων υπαλλήλων δεν παράγει κέρδος και συνεπώς το Δημόσιο, ως Δημόσιο, καίτοι απασχολεί μισθωτούς εργαζομένους, δεν είναι καπιταλιστής. Γι' αυτό και το καθαρό προϊόν που παράγουν οι εργαζόμενοι στο Δημόσιο είναι ίσο με τους μισθούς των και έτσι δεν περιέχει κέρδη.

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεν υπάρχει από την άποψη της μαρξικής θεωρίας κανένας λόγος να μη συμπεριλάβει κανείς στην εργατική τάξη πέραν των υπό το κεφάλαιο μισθωτών εργαζομένων και όλους τους υπόλοιπους μισθωτούς και μη μισθωτούς εργαζομένους, δηλ. τους δημοσίους υπαλλήλους, τους αυτοαπασχολούμενους και τους μισθωτούς οικιακούς υπαλλήλους – έχοντας φυσικά κατά νου τις εκτεθείσες διαφορές.

Τα εισοδήματα, μισθοί και κέρδη, παράγονται στη διαδικασία παραγωγής ως ενότητα της διαδικασίας παραγωγής καθεαυτήν και της διαδικασίας κυκλοφορίας, δηλ. της διαδικασίας ανταλλαγής των εμπορευμάτων. Επειδή η παραγωγή είναι εμπορευματική παραγωγή, δεν νοείται παραγωγή αγαθών και εισοδημάτων χωρίς τη συμμετοχή της διαδικασίας ανταλλαγής και κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Η παραγωγή αγαθών και εισοδημάτων προϋποθέτει και συνεπάγεται την ανταλλαγή. Ωστόσο κατά την ανταλλαγή και μόνη δεν

παράγονται ούτε αγαθά ούτε εισοδήματα. Έτσι π.χ. στο χρηματιστήριο, όπου γίνεται απλώς και μόνον ανταλλαγή περιουσιακών στοιχείων, χρήματος με μετοχές και αντιστρόφως, δεν παράγονται *κατ' αυτήν την ανταλλαγή* ούτε αγαθά ούτε εισοδήματα και συνεπώς ούτε και κέρδη. Ό,τι εκεί ονομάζεται κέρδος (ή ζημία) είναι απλώς και μόνον το ποσό της ανατίμησης (ή υποτίμησης) περιουσιακών στοιχείων, εν προκειμένω μετοχών, όταν αυτά εκποιηθούν. Επίσης το άθροισμα των «κερδών» και των «ζημιών» είναι πάντα μηδενικό⁴.

Η διαδικασία παραγωγής ως ενότητα της διαδικασίας παραγωγής καθεαυτήν και της διαδικασίας κυκλοφορίας καθορίζει κατά τον Marx και την κατανομή των εισοδημάτων. Ας δούμε λοιπόν πώς προκύπτει κατά τον Marx η κατανομή του εισοδήματος, αν, όπως πρέπει, λάβουμε υπόψη και την ύπαρξη του κράτους και των δημοσιοοικονομικών δραστηριοτήτων του. Λίγο απλοποιημένα, αυτή προκύπτει ως εξής: Στην εκάστοτε δεδομένη περίοδο κάθε καπιταλιστής παράγει ως ακαθάριστο προϊόν του μια ορισμένη ποσότητα εμπορευμάτων, την οποία πωλεί, και εισπράττει ένα αντίστοιχο ποσό, δηλ. τη χρηματική αξία του ακαθάριστου προϊόντος του. Απ' αυτό το ποσό πληρώνει ή έχει πληρώσει ήδη ένα ποσό για πρώτες ύλες, βοηθητικές ύλες, ενέργεια κτλ., καθώς και για την αποκατάσταση της φθοράς των μέσων παραγωγής του. Το ποσό που του απομένει είναι η χρηματική αξία του καθαρού προϊόντος του. Απ' αυτό το τελευταίο ποσό πληρώνει ή έχει ήδη πληρώσει τους μισθούς των εργατών του. Ό,τι του απομένει αποτελεί το κέρδος του.

Όλα αυτά ισχύουν και για την οικονομία συνολικά: Στην εκάστοτε δεδομένη περίοδο παράγεται στον καπιταλιστικό τομέα της οικονομίας ένα ορισμένο ακαθάριστο προϊόν και ένα αντίστοιχο καθαρό προϊόν. Μέρος της χρηματικής αξίας αυτού του καθαρού προϊόντος το ιδιοποιούνται οι εργαζόμενοι ως μισθούς και το υπόλοιπο οι καπιταλιστές ως κέρδη. Το Δημόσιο φορολογεί στη συνέχεια τόσο τους μισθούς όσο και τα κέρδη⁵. Είδαμε παραπάνω πώς δαπανά το Δημόσιο αυτά τα έσοδά του από φόρους κτλ.: Αγοράζει αγαθά και υπηρεσίες από τους καπιταλιστές, πληρώνει τους υπαλλήλους του⁶ και, τέλος, πληρώνει επιδοτήσεις στους καπιταλιστές, συντάξεις στους συνταξιούχους και ορισμένα ποσά για την κοινωνική πρόνοια. Τι συμβαίνει λοιπόν με την κατανομή του κοινωνικού εισοδήματος; Προφανώς προσδιορίζεται από δύο παράγοντες: πρώτον, από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και τη συμφυή με αυτόν κεφαλαιακή σχέση ή σχέση μισθωτής εργασίας μεταξύ καπιταλιστών και εργατών και, δεύτερον, από την ύπαρξη ενός κράτους, το οποίο επιβάλλει φόρους στους καπιταλιστές και στους υπό το κεφάλαιο μισθωτούς εργαζομένους. Έτσι, δεδομένου ότι το κράτος επιβάλλει φόρους και δεδομένου του ποσοστού αυτών των φόρων επί του εισοδήματος των καπιταλιστών και επί του εισοδήματος των εργατών, η κατανομή του εισοδήματος σε καπιταλιστές, εργάτες και κράτος προκύπτει από την αρχική, την πριν τους φόρους κατανομή του εισοδήματος σε καπιταλιστές και εργάτες, η οποία, όπως είδαμε, προκύπτει από την αντιστοιχούσα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής διαδικασία παραγωγής και ανταλλαγής των παραγομένων εμπορευμάτων, σύμφωνα με την οποία από το κοινωνικό καθαρό προϊόν οι εργάτες παίρνουν τους προσυμφωνηθέντες μισθούς τους και οι καπιταλιστές ό,τι απομένει, δηλ. τα κέρδη. Το κράτος ωστόσο τροποποιεί αυτή την αρχική, καθορισμένη από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής κατανομή του εισοδήματος κυρίως μέσω των μεταβιβαστικών πληρωμών του (επιδοτήσεις καπιταλιστών, κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική πρόνοια) και δη ανάλογα με το ύψος και την

κατανομή αυτών των μεταβιβαστικών πληρωμών του. Κυρίως μέσω του ύψους και της κατανομής των μεταβιβαστικών πληρωμών του δύναται το κράτος να τροποποιήσει την προαναφερθείσα αρχική κατανομή του εισοδήματος που προκύπτει από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, να ανακατανείμει δηλ., όπως λέγεται, το κοινωνικό εισόδημα. Δεδομένου όμως ότι, πρώτον, το ύψος αυτών των μεταβιβαστικών πληρωμών του κράτους είναι σχετικά μικρό και, δεύτερον, τόσο το ύψος όσο και η κατανομή αυτών των μεταβιβαστικών πληρωμών είναι ανελαστικά μεγέθη, η δυνατότητα του κράτους να ανακατανείμει το εισόδημα, να τροποποιήσει δηλ. την αρχικώς από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής προκύπτουσα κατανομή του εισοδήματος προς όφελος των καπιταλιστών ή των εργατών, είναι μηδαμινή έως ανύπαρκτη⁷. Πέραν τούτου, όταν η δυνατότητα αυτή είναι υπαρκτή, τότε το κράτος την πραγματοποιεί προς όφελος μάλλον των καπιταλιστών παρά των εργατών. Ως εκ τούτου η όποια ανακατανομή του εισοδήματος από το κράτος δεν μεταβάλλει ούτε καν μακροπρόθεσμα ουσιαστικώς την αρχική κατανομή του εισοδήματος που προκύπτει από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, δηλ., όπως λέει ο Marx, από την παραγωγή. Έτσι λοιπόν, όπως χαρακτηριστικά λέει ο Marx, στον καπιταλισμό η παραγωγή καθορίζει την κατανομή του εισοδήματος. Δεν είναι λοιπόν στον καπιταλισμό δυνατή απολύτως καμία κρατική ή όποια άλλη κατανομή του εισοδήματος, η οποία να αποκλίνει στοιχειωδώς σημαντικά από εκείνη την αρχική, η οποία προκύπτει από την παραγωγή – ιδίως καμία προς όφελος των εργατών.

Αν η τελική κατανομή του εισοδήματος στον καπιταλισμό συνεπάγεται –όπως πράγματι συνεπάγεται– το χωρισμό του πληθυσμού σε πολλούς φτωχούς και λίγους πλούσιους, τότε, επειδή, ως γνωστόν, φτωχοί είναι οι υπό το κεφάλαιο μισθωτοί εργαζόμενοι και πλούσιοι οι καπιταλιστές, το χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων δεν είναι δυνατόν να σμικρυνθεί πολλώ δε μάλλον να εξαλειφθεί με ανακατανομή των εισοδημάτων από το Δημόσιο. Δύναται να εξαλειφθεί μόνον με την κατάργηση του τρόπου παραγωγής, ο οποίος παράγει αυτή την άνιση κατανομή των εισοδημάτων και την ύπαρξη ολίγων πλουσίων (καπιταλιστών) και πολλών φτωχών (υπό το κεφάλαιο μισθωτών εργαζομένων). Ούτε εξαλείφεται αυτό το χάσμα μεταξύ πλουσίων καπιταλιστών και φτωχών εργατών με «δίκαιους» μισθούς των εργατών. Αυτοί που ζητούν «δίκαιους» μισθούς με σκοπό την εξάλειψη του εν λόγω χάσματος εννοούν προφανώς υψηλότερους μισθούς και αντιστοίχως χαμηλότερα κέρδη. Πόσο «δίκαιο» τον θέλουν όμως αυτόν το μισθό; Τόσο ώστε το ποσοστό κέρδους να είναι 20, 10, 5 ή μηδέν τοις εκατό; Ανεβαίνοντας τη σκάλα του «δίκαιου» μισθού, θα φτάναμε σ' ένα μισθό, ο οποίος συνεπάγεται μηδενικά κέρδη, μηδενικό ποσοστό κέρδους και συνεπώς ανυπαρξία του καπιταλισμού. Τότε γιατί δεν ζητούν εξαρχής την κατάργηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής;

Κάθε μισθός που συνεπάγεται κέρδη είναι κατά τον Marx δίκαιος στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, δηλ. σύμφωνος και αντίστοιχος με αυτόν τον τελευταίο. Το ζήτημα της φτώχειας δεν είναι λοιπόν ζήτημα δικαιοσύνης, αλλά ζήτημα τρόπου παραγωγής. Στον καπιταλισμό το χάσμα μεταξύ των λίγων πλουσίων καπιταλιστών και των πολλών εργατών δεν θα γεφυρωθεί ούτε με τη λεγόμενη αναδιανεμητική πολιτική του κράτους ούτε με «δίκαιους» μισθούς, αλλά απλώς και μόνον με την υπέρβαση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Όσα εκθέσαμε μέχρι εδώ συνιστούν το πρώτο από τα συνολικά τέσσερα στοιχεία της μαρξικής θεωρίας.

Θα εκθέσουμε το δεύτερο. Όπως είδαμε, οι καπιταλιστές ιδιοποιούνται το κέρδος, δηλ. ένα μέρος της χρηματικής αξίας του καθαρού προϊόντος που παρήγαγαν όχι αυτοί οι ίδιοι αλλά οι εργάτες τους. Δεν το ιδιοποιούνται όμως ληστευοντάς το ή κλέβοντάς το από τους εργάτες τους. Το ιδιοποιούνται απολύτως δίκαια και νόμιμα – σύμφωνα και σε αντιστοιχία με το δίκαιο και τη νομιμότητα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής που περιγράψαμε στα προηγούμενα. Ο τελευταίος βασιίζεται, πρώτον, στην ιδιωτική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, των αποτελεσμάτων (= προϊόντων) της παραγωγής και της εργασιακής δύναμης και, δεύτερον, στην αποστέρηση των εργαζομένων από τα μέσα παραγωγής των προς των ζην τους. Ο καπιταλιστής ιδιωτικός ιδιοκτήτης μέσω παραγωγής συνάπτει με τα άμοιρα μέσα παραγωγής άτομα συμβόλαια, σύμφωνα με τα οποία αυτά τα τελευταία θέτουν στη διάθεσή του υπό ορισμένους όρους και για ορισμένο χρονικό διάστημα την ικανότητά τους προς εργασίαν (= εργασιακή δύναμη) αντί ορισμένου αντιτίμου (= μισθού). Ο καπιταλιστής διαθέτει αυτή την ικανότητα προς εργασίαν, την οποία μίσθωσε, για την δι' ίδιον λογαριασμόν παραγωγή ορισμένων αγαθών, τα οποία στη συνέχεια πωλεί στην αγορά. Τα αγαθά αυτά αποτελούν το ακαθάριστο προϊόν της επιχείρησής του. Το τίμημα που εισπράττει αποτελεί την τιμή του ακαθάριστου προϊόντος της επιχείρησής του. Απ' αυτό το ποσό που εισπράττει αφαιρεί ό,τι ξόδεψε για πρώτες ύλες, βοηθητικές ύλες, ενέργεια, αποκατάσταση της φθοράς των μέσων παραγωγής του, δηλ. ό,τι πλήρωσε για όσα αναγκαία για την παραγωγή του αγόρασε από άλλους καπιταλιστές⁸, και του μένει ένα ποσό ίσο με την τιμή του καθαρού προϊόντος του. Από αυτό το ποσό αφαιρεί τους μισθούς που πλήρωσε στους εργάτες του και του μένει το κέρδος του. Καμιά ληστεία και καμιά κλοπή εις βάρος των εργατών του! Είναι καθ' όλα δίκαιος και νόμιμος. Αυτή είναι και η άποψη του Marx. Άποψη, την οποίαν, ως γνωστόν, και στρέφει ρητά με αυστηρό, πολεμικό τρόπο και με εμμονή καθ' όσων ομιλούν εδώ για ληστεία, κλοπή, «γδάρσιμο» των εργατών και αδικία εις βάρος των⁹.

Και παρ' όλα αυτά παραμένει το γεγονός ότι το κέρδος, το οποίο ιδιοποιείται –σύμφωνα με το δίκαιο και τους νόμους του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής– δικαίως και νομίμως ο καπιταλιστής, δεν το παρήγαγε εργαζόμενος αυτός ο ίδιος αλλά το παρήγαγαν οι εργάτες του¹⁰.

Στην αστική κοινωνία μας, οι καπιταλιστές δεν ιδιοποιούνται όμως, ως ιδιοκτήτες των μέσων και των αποτελεσμάτων της παραγωγής, μόνον ένα –σημαντικότατο– μέρος του κοινωνικού προϊόντος, το οποίο δεν παρήγαγαν αυτοί οι ίδιοι αλλά οι μισθωτοί εργάτες τους, αλλά επίσης, επειδή οργανώνουν και διεκπεραιώνουν την παραγωγή και ιδιοποιούνται χωρίς να εργάζονται ένα μεγάλο μέρος του κοινωνικού προϊόντος, οργανώνουν την οικονομία, την κοινωνία και το κράτος (τη νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική λειτουργία της κρατικής εξουσίας) σύμφωνα με τα συμφέροντά τους. Συμφέροντα που συνίστανται στη διατήρηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας στα μέσα και στα αποτελέσματα της παραγωγής, καθώς και τη διατήρηση της μισθωτής εργασίας.

Στην αστική κοινωνία κράτος και κοινωνία οργανώνονται σύμφωνα με αυτά τα καπιταλιστικά συμφέροντα. Όλα τα όργανα των τριών λειτουργιών της κρατικής εξουσίας (νομοθετικό σώμα, στρατός, αστυνομία, δημόσια διοίκηση και φυλακές, καθώς και τα δικαστήρια) εξυπηρετούν αυτονοήτως και χωρίς ανταστόχηση ή διαταγμούς τη διαίωνιση της κεφαλαιακής σχέσης που περιγράψαμε. Πέραν τούτων όμως οι καπιταλιστές έχουν όχι μόνον αυτονοήτως συμφέρον για όσο το δυνατόν χαμηλότερους μισθούς, αλλά γνωρίζουν επίσης ότι κάθε μείωση των μισθών είναι γι' αυτούς και ένα εύκολο και πρόσφορο μέσο αντιμετώπισης του μεταξύ των ανταγωνισμού, καθώς και ένα μέσο πειθαρχησης και υποταγής των εργαζομένων. Επίσης λίγο τους ενδιαφέρει ο βαθμός απασχόλησης και ανεργίας, και, όποτε τους ενδιαφέρει, τότε τους ενδιαφέρει μια πολυάριθμη στρατιά ανέργων, επειδή αυτή συνεπάγεται χαμηλούς μισθούς και τρομοκρατημένους και πειθαρχικούς εργαζομένους. Το ίδιο ισχύει και για το ενδιαφέρον των καπιταλιστών για τη διαβίωση των εργαζομένων τους, όταν αυτοί –ως άνεργοι ή συνταξιούχοι– πάψουν να εργάζονται. Τους είναι κατ' αρχήν αδιάφορο πώς ζουν οι άνεργοι και οι συνταξιούχοι, αλλ' αν τεθεί το ζήτημα, τότε μ' όσο λιγότερα χρήματα τόσο το καλύτερο.

Δεδομένων όλων αυτών οι υπό το κεφάλαιο μισθωτοί εργαζόμενοι έχουν κάθε συμφέρον να ανατρέψουν αυτή την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων. Η διαπίστωση αυτού του συμφέροντος των υπό το κεφάλαιο μισθωτών εργαζομένων από τον Marx αποτελεί το δεύτερο συστατικό στοιχείο της θεωρίας του.

Το τρίτο στοιχείο της μαρξικής θεωρίας συνίσταται στο εξής: Οι υπό το κεφάλαιο μισθωτοί εργαζόμενοι θα συνειδητοποιήσουν, υπό το βάρος των συνθηκών της ζωής τους, το προαναφερθέν συμφέρον τους, θα γίνουν όχι μόνον μια κοινωνική τάξη *an sich*, δηλ. μια αντικειμενικά υπαρκτή κοινωνική τάξη, όπως την περιγράψαμε παραπάνω, αλλά και μια κοινωνική τάξη *für sich*, δηλ. μια κοινωνική τάξη που όχι μόνον υπάρχει αντικειμενικά αλλά έχει επίσης συνειδητοποιήσει την ύπαρξή της, τη θέση της και τα συμφέροντά της και γνωρίζει τι πρέπει να πράξει για να τα εξυπηρετήσει. Και θα προσπαθήσουν να ανατρέψουν την καπιταλιστική τάξη πραγμάτων.

Ωστόσο ο Marx δεν απαιτεί την ανατροπή του καπιταλισμού επειδή δήθεν είναι «άδικος», «απάνθρωπος» και τα παρόμοια. Διότι κατ' αυτόν ο καπιταλισμός δεν είναι ούτε δίκαιος ούτε άδικος, ούτε ανθρωπίνος ούτε απάνθρωπος, αλλά απλώς και μόνον αντίθετος προς τα συμφέροντα των εργατών. Και γι' αυτό δεν απαιτεί ιδεαλιστικά την ανατροπή του καπιταλισμού λόγω του «άδικου» ή «απάνθρωπου» χαρακτήρα του, αλλά αναμένει ρεαλιστικώς τω τρόπω την ανατροπή του από εκείνους που έχουν σοβαρούς πραγματικούς λόγους να τον ανατρέψουν, δηλ. από τους υπό το κεφάλαιο μισθωτούς εργαζομένους.

Το ότι ο ίδιος ο Marx επιθυμούσε την ανατροπή του καπιταλισμού και δούλεψε ως θεωρητικός της αστικής κοινωνίας αλλά και πολιτικά για την ανατροπή του δεν προσθέτει τίποτα στην ανάλυσή του της αστικής κοινωνίας. Θα μπορούσε παρά αυτήν την ανάλυσή του να είναι, για λόγους ταξικού ή προσωπικού συμφέροντος, υπέρ της διαίωνισης του καπιταλισμού.

Ο όποιος καπιταλιστής και το όποιο καπιταλιστικό κράτος διά των εκάστοτε κυβερνήσεων του δεν χρειάζονται βέβαια γνώση των παραπάνω, πολλώ δε μάλλον δεν χρειάζονται να έχουν θεωρία για όλα αυτά για να κάνουν τη δουλειά τους. Δεν υπάρχει όμως καμία αμφιβολία ότι κάθε γνωστικά ενδιαφερόμενος και οξύνους καπιταλιστής ή κυβερνών, αλλά κυρίως εκείνα τα καπιταλιστικά κράτη, τα οποία διά των κυβερνήσεών τους και των διοικητικών μηχανισμών τους υπερασπίζονται λυσσαλέα την καθεστηκυία καπιταλιστική τάξη πραγμάτων τοπικώς αλλά και ευρύτερα ή ακόμη και παγκοσμίως, γνωρίζουν –χωρίς τον Μαρξ και χωρίς πολλή θεωρία– ό,τι εγνώριζε ο Μαρξ, δηλ. το συμφέρον τους, και το επιβάλλουν και το προασπίζονται ποικιλοτρόπως, σθεναρά και αποτελεσματικά.

Η πρακτική τους επιβεβαιώνει τη μαρξική θεωρία στους καιρούς μας, όπου όλοι φαίνεται να την έχουν εγκαταλείψει. Μπορεί κανείς, ανάλογα με τα όποια συμφέροντά του ή τις όποιες επιθυμίες του, να είναι, χωρίς να καλείται να το αιτιολογήσει, υπέρ του καπιταλισμού ή υπέρ της ανατροπής του. Αν όμως έχει στοιχειώδες γνωστικό ενδιαφέρον για τα κοινωνικά πράγματα και στοιχειώδη αντίληψη αυτών των πραγμάτων, τότε η εικόνα που σχηματίζει δι' εαυτόν για την αστική κοινωνία δεν είναι διαφορετική από αυτήν που περιγράψαμε. Η εικόνα του καπιταλισμού, την οποία περιγράφει σε άλλους, μπορεί φυσικά, ως εκ του πιθανού ταξικού του συμφέροντος υπέρ του καπιταλισμού, να είναι καταλλήλως παραμορφωμένη.

Ορισμένοι από τους τελευταίους, δηλ. απ' αυτούς, οι οποίοι –αδιάφορο αν και για ποιους λόγους είναι υπέρ ή κατά της καπιταλιστικής τάξης πραγμάτων– έχουν στοιχειώδες γνωστικό ενδιαφέρον και στοιχειώδη αντίληψη των κοινωνικών πραγμάτων, αλλά και άλλοι που για δικούς τους λόγους κάνουν σαν να ήταν κατά του καπιταλισμού και υπέρ του σοσιαλισμού, θα είχαν ίσως –μετά την εκτίμηση των ιστορικών εξελίξεων– αντιρρήσεις ως προς την ορθότητα του τρίτου από τα προαναφερθέντα τρία στοιχεία της μαρξικής θεωρίας για την καπιταλιστική κοινωνία. Παραβλέπουν ωστόσο ορισμένα πρόσφατα ιστορικά γεγονότα. Αυτά τα γεγονότα δεν συνέβησαν φυσικά οιονεί *in vitro* (όπως τα παρουσιάσαμε εμείς εδώ ως αναμενόμενα, εκθέτοντας συνοπτικά το τρίτο στοιχείο της μαρξικής θεωρίας), αλλά *in vivo*, δηλ. υπό τις συγκεκριμένες, ζωντανές, πολύπλοκες και διαφορετικές ιστορικές συνθήκες των χωρών στις οποίες συνέβησαν. Δεν συνέβη τίποτα στη Βαυαρία και στην Ουγγαρία το 1917/18; Δεν συνέβη τίποτα στη Ρωσία στο όχι και μικρό διάστημα 1917-1990; Δεν συνέβη τίποτα στην Κίνα και σε πολλές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης; Δεν συνέβη τίποτα σε πολλές χώρες της Αφρικής, όπως π.χ. στο Κογκό του Λουμούμπα, στην Τανζανία, στην Αγκόλα, στην Αιθιοπία και στη Ναμίμπια; Δεν συνέβη τίποτα στην Αλγερία; Δεν συνέβη τίποτα στην Αίγυπτο του Νάσερ; Δεν συνέβη και δεν συμβαίνει τίποτα στην Ζιμπάμπουε; Και τι συνέβη και τι συμβαίνει στην Κούβα; Και στη μικρή και σχετικά άγνωστη Γρενάδα τι συνέβη; Τι συνέβη και τι συμβαίνει σε πολλές χώρες της Νότιας Αμερικής, όπως π.χ. στη Γουατεμάλα, στη Χιλή, στη Νικαράγουα και στο Σαλβαδόρ; Και στη χώρα μας, στη χώρα μας τι συνέβη;

Το τέλος της ιστορίας διακηρύσσουν μόνον πληρωμένες γραφίδες των κρατούντων και πλασάρουν στο κοινό τα ΜΜΕ. Δεν επήλθε. Ούτε θα επέλθει. Διαβάζουμε στον αστικό οικονομικό Τύπο ότι μετά την προ δεκαετίας κατάρρευση της τότε Σοβιετικής Ένωσης ο κορμός της, δηλ. η σημερινή Ρωσία, έχει σήμερα ένα ΑΕΠ ίσο με το 60% εκείνου που είχε το

πιταλιστές κι όχι στην κομμουνιστική Αριστερά. Εκείνοι που μπορούν να πλάσουν και πλάσουν τα αστικά ιδεολογήματα στην κομμουνιστική Αριστερά είναι οι «προοδευτικοί» αστοί διανοούμενοι, όπως π.χ. ο Τσόμσκι, ο Μπουρντιέ με το μαγαζί που προσπάθησε να στήσει και στη χώρα μας, ο κύκλος της *Monde Diplomatique* με το αντίστοιχο μαγαζί του ΑΤΤΑC, αλλά και ορισμένοι καλοθελητές από τη μη κομμουνιστική Αριστερά¹¹.

Ας περάσουμε τώρα στα αστικά ιδεολογήματα που έχει ενστερνισθεί η κομμουνιστική Αριστερά. Δεν μπορούσαμε να βρούμε μια αρχή ιεράρχησης για να τα κατατάξουμε ανάλογα με τη σημασία τους. Έτσι τα παραθέτουμε σε αυθαίρετη σειρά.

Ένα τέτοιο ιδεολόγημα είναι η ταύτιση του καπιταλισμού με την αγορά και η ταύτιση του σοσιαλισμού με την έλλειψη αγοράς. Αυτό το ιδεολόγημα βολεύει τους καπιταλιστές για πολλούς λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι ότι αν δεχθεί κανείς ότι ο καπιταλισμός δεν είναι παρά μόνον αγορά, δηλ. εμπορευματική παραγωγή, τότε αποκρύπτεται το γεγονός ότι στον καπιταλισμό δεν παράγονται μόνον εμπορεύματα, αλλά και κέρδος. Αποκρύπτεται δηλ. η κεφαλαιακή σχέση ή η σχέση μισθωτής εργασίας που υπάρχει στον καπιταλισμό και η σχέση εκμετάλλευσης των υπό το κεφάλαιο υπαγμένων μισθωτών εργαζομένων, την οποία αυτή ενέχει. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι αν δεχθεί κανείς ότι ο σοσιαλισμός είναι ταυτός με την έλλειψη αγοράς, δηλ. με τη μη εμπορευματική παραγωγή, τότε, σε συνδυασμό με το πρώτο ιδεολόγημα της ταύτισης του καπιταλισμού με την αγορά, προκύπτει η συγκοφάντηση κάθε αρχικού υπαρκτού σοσιαλισμού, στον οποίο φυσικά υπάρχει κατ' ανάγκην αγορά, ως ενός καπιταλιστικού και συγκεκριμένα ως ενός κρατικοκαπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού. Ο σοσιαλισμός όμως στις απαρχές του δεν δύναται να είναι και δεν είναι κατάργηση της εμπορευματικής παραγωγής, αλλά είναι κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας στα μέσα και τα αποτελέσματα της παραγωγής και της εισαγωγής μιας όποιας κοινωνικής, κρατικής στην αρχή, ιδιοκτησίας στα μέσα και στα αποτελέσματα παραγωγής υπό συνθήκες εμπορευματικής παραγωγής, ακόμη και υπό τη συνθήκη ότι η εργασιακή δύναμη είναι εμπορεύμα. Το ιδεολόγημα της ταύτισης του σοσιαλισμού με την έλλειψη αγοράς και ιδίως με την έλλειψη αγοράς εργασίας συκοφαντεί κάθε αρχικό δυνάμενο να υπάρξει σοσιαλισμό, ο οποίος καταργεί την ιδιωτική ιδιοκτησία στα μέσα και τα αποτελέσματα της παραγωγής αλλά όχι και τον εμπορευματικό χαρακτήρα των παραγομένων προϊόντων και κυρίως όχι τον εμπορευματικό χαρακτήρα της εργασιακής δύναμης, και εισάγει ωστόσο συγχρόνως τη συνειδητή κοινωνική οργάνωση της παραγωγής και της κατανομής, ως καπιταλισμό, ως κρατικό καπιταλισμό, όπως έχουμε ακούσει τόσο από τους αστούς όσο και από τους λεγόμενους αριστεριστές. Αυτό το ιδεολόγημα συκοφαντεί έτσι κάθε ρεαλιστική δυνατότητα απαρχής εγκαθίδρυσης του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού ως επικριτέο κρατικό καπιταλισμό. Ταυτόχρονα αφήνει το γνήσιο δήθεν σοσιαλισμό και κομμουνισμό, ο οποίος θα πρέπει σύμφωνα με αυτό το ιδεολόγημα να διαδεχθεί άμεσα τον καπιταλισμό, δηλ. εκείνη τη μελλοντική χωρίς καμία εμπορευματική σχέση κοινωνία, να εμφανίζεται ως μια απολύτως ουτοπική και μη εφικτή κοινωνία, αφού, όπως είδαμε παραπάνω, σύμφωνα με τον Μαχ, η κοινωνία που δύναται να διαδεχθεί την καπιταλιστική κοινωνία θα είναι κατ' ανάγκην μια κοινωνία, στην οποία, καίτοι τα μέσα παραγωγής δεν είναι πλέον σε ιδιωτική αλλά στην όποια τέλος πάντων κοινωνική ιδιοκτησία, τα παραγόμενα αγαθά αλλά επίσης ακόμη και η εργασιακή δύναμη θα είναι ακόμη εμπορεύματα.

1990. Και ότι το προσδόκιμο ζωής των κατοίκων της έχει πέσει, αντιστοίχως, κατακόρυφα. Έτσι λοιπόν, όπως φαίνεται, η ιστορία, η ιστορία για την οποία γίνεται λόγος εδώ, δεν τέλειωσε, δεν έκλεισε.

Τα παραπάνω συνιστούν το τρίτο στοιχείο της μαρξικής θεωρίας.

Το τέταρτο και τελευταίο στοιχείο της μαρξικής θεωρίας για την αστική κοινωνία είναι το εξής: Οι υπό το κεφάλαιο μισθωτοί εργαζόμενοι, που έχουν συμφέρον και θέλουν να ανατρέψουν τον καπιταλισμό, δεν μπορούν να το επιτύχουν αυτό αν δεν οργανωθούν σε εργατικές-συνδικαλιστικές ενώσεις και, κυρίως, σε ένα εργατικό-κομμουνιστικό κόμμα. Ένας εξαιρετος γνώστης του Marx, ο Bertoldt Brecht, λέει κάπου, αν θυμάμαι καλά, ότι η ανατροπή του καπιταλισμού είναι κατά το ήμισυ προετοιμασία και κατά το ήμισυ Überfall, δηλ. επιδρομή. Αυτά μόνον ένα κομμουνιστικό κόμμα μπορεί να τα διασφαλίσει.

Δεν είναι του παρόντος να εκθέσουμε τι παραστάσεις είχε ο Marx για τη σοσιαλιστική, κομμουνιστική ή όπως αλλιώς καλούμενη κοινωνία, η οποία θα διαδεχθεί την προς ανατροπήν καπιταλιστική κοινωνία. Όπως όμως έχουμε εκθέσει λεπτομερώς αλλού, ποτέ δεν ισχυρίστηκε ότι αυτή η μελλοντική κοινωνία θα είναι, τουλάχιστον στις αρχές της, μια μη εμπορευματική κοινωνία. Αντιθέτως, ο Marx γράφει ότι σ' αυτήν την κοινωνία αρχικά όχι μόνον τα παραγόμενα αγαθά θα είναι εμπορεύματα, αλλά και η εργασιακή δύναμη θα είναι εμπορεύμα, μόνον που τα μέσα και τα αποτελέσματα της παραγωγής δεν θα είναι σε ιδιωτική αλλά σε κοινωνική ιδιοκτησία και συνεπώς η οργάνωση της παραγωγής και η κατανομή των προϊόντων της δεν θα γίνεται από ιδιωτικούς ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής αλλά από την κοινωνία ή, πιο συγκεκριμένα, από συλλογικά όργανα των εργαζομένων. Θεμελιώδης λοιπόν προϋπόθεση της μετάβασης από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό και στον κομμουνισμό είναι κατά τον Marx η κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας στα μέσα και στα αποτελέσματα της παραγωγής και η εγκαθίδρυση κατ' αρχάς μιας όποιας κοινωνικής ιδιοκτησίας σε αυτά και μιας αντίστοιχης οργάνωσης της παραγωγής και της κατανομής. Σύμφωνα με τον Marx κατόπιν τούτων σ' ένα μακρινό μέλλον, τα προϊόντα της εργασίας αλλά και η εργασιακή δύναμη δεν θα είναι πλέον εμπορεύματα και όλοι θα εργάζονται ανάλογα με τις δυνατότητές τους προς εργασία και θα απολαμβάνουν τους καρπούς αυτής της εργασίας ανεξάρτητα από την εργασία που προσέφεραν και ανάλογα με τις ανάγκες τους.

Δεν επιθυμούμε να εκθέσουμε εδώ πώς πλασάρουν οι κρατούντες τα ιδεολογήματά τους στην κομμουνιστική Αριστερά. Αρχούμεθα στην εξής διαπίστωση: Δεν είναι οι νεοφιλελεύθεροι και οι συντηρητικοί που πλασάρουν αυτά τα ιδεολογήματα. Αυτοί δεν είναι καθόλου κατάλληλοι γι' αυτή τη δουλειά. Αυτοί απευθύνονται κυρίως στους ίδιους τους κα-

πιταλιστές κι όχι στην κομμουνιστική Αριστερά. Εκείνοι που μπορούν να πλάσσουν και πλάσουν τα αστικά ιδεολογήματα στην κομμουνιστική Αριστερά είναι οι «προοδευτικοί» αστοί διανοούμενοι, όπως π.χ. ο Τσόμσκι, ο Μπουρντιέ με το μαγαζί που προσπάθησε να στήσει και στη χώρα μας, ο κύκλος της *Monde Diplomatique* με το αντίστοιχο μαγαζί του ΑΤΤΑC, αλλά και ορισμένοι καλοθελητές από τη μη κομμουνιστική Αριστερά¹¹.

Ας περάσουμε τώρα στα αστικά ιδεολογήματα που έχει ενστερνισθεί η κομμουνιστική Αριστερά. Δεν μπορούσαμε να βρούμε μια αρχή ιεράρχησης για να τα κατατάξουμε ανάλογα με τη σημασία τους. Έτσι τα παραθέτουμε σε αυθαίρετη σειρά.

Ένα τέτοιο ιδεολόγημα είναι η ταύτιση του καπιταλισμού με την αγορά και η ταύτιση του σοσιαλισμού με την έλλειψη αγοράς. Αυτό το ιδεολόγημα βολεύει τους καπιταλιστές για πολλούς λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι ότι αν δεχθεί κανείς ότι ο καπιταλισμός δεν είναι παρά μόνον αγορά, δηλ. εμπορευματική παραγωγή, τότε αποκρύπτεται το γεγονός ότι στον καπιταλισμό δεν παράγονται μόνον εμπορεύματα, αλλά και κέρδος. Αποκρύπτεται δηλ. η κεφαλαιακή σχέση ή η σχέση μισθωτής εργασίας που υπάρχει στον καπιταλισμό και η σχέση εκμετάλλευσης των υπό το κεφάλαιο υπαγμένων μισθωτών εργαζομένων, την οποία αυτή ενέχει. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι αν δεχθεί κανείς ότι ο σοσιαλισμός είναι ταυτός με την έλλειψη αγοράς, δηλ. με τη μη εμπορευματική παραγωγή, τότε, σε συνδυασμό με το πρώτο ιδεολόγημα της ταύτισης του καπιταλισμού με την αγορά, προκύπτει η συκοφαντηση κάθε αρχικού υπαρκτού σοσιαλισμού, στον οποίο φυσικά υπάρχει κατ' ανάγκη αγορά, ως ενός καπιταλιστικού και συγκεκριμένα ως ενός κρατικοκαπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού. Ο σοσιαλισμός όμως στις απαρχές του δεν δύναται να είναι και δεν είναι κατάργηση της εμπορευματικής παραγωγής, αλλά είναι κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας στα μέσα και τα αποτελέσματα της παραγωγής και της εισαγωγής μιας όποιας κοινωνικής, κρατικής στην αρχή, ιδιοκτησίας στα μέσα και στα αποτελέσματα παραγωγής υπό συνθήκες εμπορευματικής παραγωγής, ακόμη και υπό τη συνθήκη ότι η εργασιακή δύναμη είναι εμπορεύμα. Το ιδεολόγημα της ταύτισης του σοσιαλισμού με την έλλειψη αγοράς και ιδίως με την έλλειψη αγοράς εργασίας συκοφαντεί κάθε αρχικό δυνάμενο να υπάρξει σοσιαλισμό, ο οποίος καταργεί την ιδιωτική ιδιοκτησία στα μέσα και τα αποτελέσματα της παραγωγής αλλά όχι και τον εμπορευματικό χαρακτήρα των παραγομένων προϊόντων και κυρίως όχι τον εμπορευματικό χαρακτήρα της εργασιακής δύναμης, και εισάγει ωστόσο συγχρόνως τη συνειδητή κοινωνική οργάνωση της παραγωγής και της κατανομής, ως καπιταλισμό, ως κρατικό καπιταλισμό, όπως έχουμε ακούσει τόσο από τους αστούς όσο και από τους λεγόμενους αριστεριστές. Αυτό το ιδεολόγημα συκοφαντεί έτσι κάθε ρεαλιστική δυνατότητα απαρχής εγκαθίδρυσης του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού ως επικριτέο κρατικό καπιταλισμό. Ταυτόχρονα αφήνει το γνήσιο δήθεν σοσιαλισμό και κομμουνισμό, ο οποίος θα πρέπει σύμφωνα με αυτό το ιδεολόγημα να διαδεχθεί άμεσα τον καπιταλισμό, δηλ. εκείνη τη μελλοντική χωρίς καμία εμπορευματική σχέση κοινωνία, να εμφανίζεται ως μια απολύτως ουτοπική και μη εφικτή κοινωνία, αφού, όπως είδαμε παραπάνω, σύμφωνα με τον Marx, η κοινωνία που δύναται να διαδεχθεί την καπιταλιστική κοινωνία θα είναι κατ' ανάγκη μια κοινωνία, στην οποία, καίτοι τα μέσα παραγωγής δεν είναι πλέον σε ιδιωτική αλλά στην όποια τέλος πάντων κοινωνική ιδιοκτησία, τα παραγόμενα αγαθά αλλά επίσης ακόμη και η εργασιακή δύναμη θα είναι ακόμη εμπορεύματα.

Ένα άλλο αστικό ιδεολόγημα, το οποίο έχουν ενστερνισθεί ορισμένοι της κομμουνιστικής Αριστεράς, είναι ότι το χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων ατόμων σε μια χώρα και το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών χωρών, είναι πράγματι ένα ζήτημα φτώχειας και πλούτου μόνον, το οποίο μπορεί να αντιμετωπιστεί με μια ανακατανομή των εισοδημάτων, την οποία μπορούν και πρέπει να κάνουν τα επιμέρους κράτη ή η κοινότητα των κρατών αντιστοίχως. Μετά τα όσα εκθέσαμε παραπάνω δεν χρειάζεται, νομίζουμε, να σχολιάσουμε αυτό το ιδεολόγημα. Ούτε βέβαια τα τόσο προσφιλή στην κομμουνιστική Αριστερά περί «πλουτοκρατών» και «πλουτοκρατίας».

Διαβάζουμε σε έντυπο της (άκρο)αριστεράς ότι το χρηματιστήριο παράγει και ανακατανέμει εισοδήματα. Το ότι αυτό δεν ευσταθεί, προκύπτει από τα όσα σχετικά εκθέσαμε παραπάνω. Το χρηματιστήριο παράγει και ανακατανέμει εισοδήματα τόσο, όσο και κάθε χαρτοπαικτική λέσχη. Εδώ ωστόσο επιθυμούμε να εξηγήσουμε γιατί αυτό το αστικό ιδεολόγημα, το οποίο παπαγαλίζει και η (άκρο)αριστερά είναι επικίνδυνο. Είναι επικίνδυνο, επειδή εισάγει αντί της εκτεθείσας στα προηγούμενα μαρξικής θεωρίας της παραγωγής και της κατανομής των εισοδημάτων μια, ούτως ειπείν, τζογαδόρικη τοιαύτη.

Θα παραθέσουμε, δεδομένης της σύντομης και σχηματικής παρουσίασης της μαρξικής θεωρίας που δώσαμε παραπάνω, χωρίς σχόλια ορισμένα ακόμη αστικά ιδεολογήματα που έχει αποδεχθεί ως στοιχεία της δικής της θεώρησης των κοινωνικών πραγμάτων η κομμουνιστική Αριστερά. Τέτοια ιδεολογήματα είναι τα εξής:

— Το ορθό οικονομικό πρόγραμμα της κομμουνιστικής Αριστεράς πρέπει να συνίσταται στο αίτημα της επιστροφής στους εργαζομένους της υπεραξίας που τους κλέβουν οι καπιταλιστές.

— Στις μη ανεπτυγμένες χώρες θα πρέπει να επιστραφεί, π.χ. μέσω των εσόδων ενός φόρου Tobin, η υπεραξία, την οποία τους κλέβουν μέσω της λεγόμενης «άνισης ανταλλαγής» οι ανεπτυγμένες χώρες.

— Η φτώχεια θα εξλειφθεί με δίκαιους μισθούς ή/και με ανακατανομή του εισοδήματος από το κράτος.

— Η «δικαιότητα» των όποιων κάθε φορά «δίκιων του λαού» είναι επαρκής συνθήκη της πραγματικής ικανοποίησης αυτών των «δίκιων». Και γενικότερα η άποψη ότι δεν είναι τα ταξικά συμφέροντα, αλλά ανθρώπινες «αξίες» και ανθρώπινα «δίκαια» και άλλα παρόμοια που κινούν τα πράγματα.

— Η διακήρυξη: ο άνθρωπος πάνω από το κέρδος. Και, για να κλείσουμε,

— Η άποψη ότι οι εργαζόμενοι θα επιτύχουν την πραγματοποίηση των εκάστοτε αιτημάτων τους μέσω Κινήματων.

Τι καθιστά δυνατή αυτή τη διάβρωση της θεωρίας της κομμουνιστικής Αριστεράς από τα προαναφερθέντα αλλά και από άλλα αστικά ιδεολογήματα, που θα μπορούσαμε να παραθέσουμε; Τρία κυρίως πράγματα.

Πρώτον: Η κομμουνιστική Αριστερά έχει αναπτύξει από παλιά μια νοοτροπία, όπως θα έλεγε ο Βάρναλης, δηλωσία, δηλ. μια λογική της «άποψης» και της «τοποθέτησης». Σύμ-

φωνα με αυτήν τη νοοτροπία και λογική, όταν κανείς δηλώσει ότι είναι κατά του καπιταλισμού και υπέρ του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, τότε μπορεί αυτονοήτως να θεωρεί ότι αυτή η δήλωσή του τον απαλλάσσει από την ανάγκη να γνωρίζει τι είναι και πώς λειτουργεί ο καπιταλισμός και τι είναι και πώς μπορούν να λειτουργήσουν ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός. Θεωρεί, ότι η αρνητική στάση του απέναντι στον καπιταλισμό και η θετική στάση του απέναντι στο σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό είναι λόγος αρκετός ώστε τα διάφορα που κατά καιρούς λέει για καπιταλισμό, σοσιαλισμό, κομμουνισμό ή για ό,τι άλλο συναφές είναι απολύτως ορθά. Η αναλογία είναι σκληρή, αλλά θα την αναφέρουμε: Σαν τον άξεστο και αδαή καλόγερο, ο οποίος αφού εδήλωσε ακλόνητη πίστη στον Κύριο και εδέχθη το μοναχικό σχήμα, θεωρεί ότι –λόγω αυτής ακριβώς της ακλόνητης πίστης του και καλογεροσύνης του και παρά το γεγονός ότι δεν γνωρίζει ούτε αρχαία ελληνικά ούτε εβραϊκά ούτε λατινικά ούτε αραβικά και συνεπώς δεν γνωρίζει ούτε τις Γραφές– όσα κατά καιρούς τού κατεβαίνουν και λέει για θεολογικά ζητήματα δεν μπορεί παρά να είναι απολύτως ορθά. Η μαρξική θεωρία είναι όμως ριζικά αντίθετη με αυτήν τη «λογική της τοποθέτησης». Έτσι σιγά σιγά η κομμουνιστική Αριστερά έχει αναπτύξει μια εχθρότητα απέναντι στη θεωρία, στην ίδια τη δική της μαρξιστική θεωρία. Όπως όμως έχει πει και ο Λένιν, δεν υπάρχει πιο πρακτικό και χρήσιμο από τη θεωρία.

Δεύτερον: Η προαναφερθείσα δήλωση πίστεως θεωρείται όμως από αρκετούς κομμουνιστές αρκετή για να τους απαλλάξει όχι μόνον από την ανάγκη να έχουν μια σαφή, συνεκτική και ρεαλιστική θεώρηση για την κοινωνία που επιθυμούν να υπερβούν και για την κοινωνία που επιθυμούν να πάρει τη θέση της πρώτης, αλλά και από την ενασχόλησή τους με τα δεδομένα και τα γεγονότα της τρέχουσας κοινωνικής πραγματικότητας. Η δήλωσή τους αυτή –έτσι νομίζουν ασύνειδα– τους απαλλάσσει και από αυτή την ανάγκη. Έτσι δεν παρακολουθούν και δεν γνωρίζουν τα δεδομένα, τα γεγονότα και τις εξελίξεις. Σ' αυτό τους διευκολύνει βεβαίως και η αρνητική στάση τους απέναντι στη θεωρία και η συνακόλουθη άγνοιά τους της τελευταίας. Διότι πώς μπορεί να καταγράψει και να κατανοήσει κανείς δεδομένα, γεγονότα και εξελίξεις χωρίς θεωρία; Και

Τρίτον: Η κομμουνιστική Αριστερά ομιλεί βέβαια ακόμη για μαρξική διαλεκτική, για ιστορικό υλισμό και τα παρόμοια. Δεν έχει όμως κατανοήσει ότι ο μαρξικός τρόπος σκέψης είναι πριν απ' όλα ένας, όπως λέει ο ίδιος ο Marx, ρεαλιστικός τρόπος σκέψης στραμμένος ρητά εναντίον κάθε ιδεαλιστικής θεώρησης των κοινωνικών πραγμάτων. Αντιθέτως! Η κομμουνιστική Αριστερά διακατέχεται από έναν οιονεί θρησκευτικής υφής ιδεαλισμό. Δεν μπορούμε εδώ ούτε να δείξουμε την προέλευσή του ούτε να τον περιγράψουμε, πολλώ δε μάλλον να τον αναλύσουμε. Ωστόσο νομίζουμε ότι ο καθένας αντιλαμβάνεται σε τι παρατέμπουμε. Παρατέμπουμε σε εκείνον τον τρόπο σκέψης, ο οποίος οδηγεί κατ' ανάγκην σε ρήσεις όπως εκείνες για τα «δικία» των εργαζομένων, τα «δικία» του λαού και τα συναφή.

Ας κλείσουμε με έναν μεγάλο μαρξιστή, τον Bertoldt Brecht. Γράφει ο Brecht στο άρθρο του «Πέντε δυσκολίες κατά το γράψιμο της αλήθειας»: «Επειδή λοιπόν είναι δύσκολο να γράφεις την αλήθεια, γιατί αυτή παντού καταπνίγεται, οι περισσότεροι νομίζουν πως το εάν γράφεται η αλήθεια ή όχι είναι ζήτημα φρονήματος. Πιστεύουν πως γι' αυτό χρειάζεται μόνον θάρρος. Ξεχνούν τη δεύτερη δυσκολία, τη δυσκολία της εύρεσης της αλήθειας. Ούτε λόγος να γίνεται πως είναι εύκολο να βρει κανείς την αλήθεια».

Βιβλιογραφία

- Μαριόλης, Θ., Το Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών: Ιδεολογήματα και Πραγματικότητα, στο: Θ. Μαριόλης / Γ. Σταμάτης, *Η εντός ONE εποχή*, Εκδόσεις Στάχυ, Αθήνα 2000, σσ. 185-204.
- Μαριόλης, Θ., Μεταφορά υπεραξίας και διεθνής καταμερισμός εργασίας, στο: Θόδωρος Μαριόλης / Γιώργος Σταμάτης, *Η εντός ONE εποχή*, Στάχυ, Αθήνα 2000, σσ. 41-57.
- Marx, K., *Το Κεφάλαιο*, τόμος 1ος και τόμος 3ος, διάφορες εκδόσεις.
- Marx, K., *Μαργκινάλια στο «Εγχειρίδιο της Πολιτικής Οικονομίας» του Adolph Wagner*, Μετάφραση: Κώστας Σιδηρόπουλος, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 1993.
- Marx, K., *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, διάφορες εκδόσεις.
- Σταμάτης, Γ., Απομυθοποίηση της ιδεολογίας της αγοράς, στο: Θ. Μαριόλης / Γ. Σταμάτης, ό.π., σσ. 59-82.
- Σταμάτης, Γ., Ιδεαλιστική ηθικολογία ή μαρξιστικός ρεαλισμός; στο: Θ. Μαριόλης / Γ. Σταμάτης, ό.π., σσ. 83-89.
- Σταμάτης, Γ., *Αναπαραγωγή, Εισοδηματικό κύκλωμα και Εθνικοί Λογαριασμοί*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1992.
- Σταμάτης, Γ., *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.
- Σταμάτης, Γ., *Σχέδιο και αγορά στις σοσιαλιστές οικονομίες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1988.
- Σταμάτης, Γ., Η για τις περι δικαίου αντιλήψεις του Marx σημασία των αναφορών του στην σοσιαλιστική κοινωνία, την οποία προϋποθέτει το Πρόγραμμα της Γκότα, στον ίδιο, *Κείμενα Οικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής*, τόμος 5ος, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997, σσ. 567-593.
- Σταμάτης, Γ., Περί μιας ψευδοκαντιανής βασάνου του Marx. Ένα σημείωμα, στον ίδιο, *Κείμενα οικονομικής θεωρίας και πολιτικής*, τόμος 5ος, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997, σσ. 595-708.
- Σταμάτης, Γ., Η θεωρία της αξίας και της υπεραξίας ως θεωρία σύστασης του γνωστικού αντικείμενου της αστικής κοινωνίας, στον ίδιο: *Κείμενα οικονομικής θεωρίας και πολιτικής*, τόμος 1ος, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1991, σσ. 13-24.
- Σταμάτης, Γ., Αγροτικό πλεόνασμα, παραγωγική και μη παραγωγική εργασία, άνιση ανταλλαγή και παρωικονομία: Η θαυμαστή καριέρα ορισμένων εννοιών της μαρξικής πολιτικής οικονομίας στις σημερινές κοινωνικές ετιστήμες στη χώρα μας, στον ίδιο: *Κείμενα οικονομικής θεωρίας και πολιτικής*, τόμος 1ος, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1991, σσ. 133-183.
- Σταμάτης, Γ., Οι λειτουργίες του οικονομικού προγράμματος και της αγοράς στις σοσιαλιστικές οικονομίες, στον ίδιο: *Κείμενα οικονομικής θεωρίας και πολιτικής*, τόμος 1ος, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1991, σσ. 331-348.
- Σταμάτης, Γ., Τι απομένει από τον υπαρκτό σοσιαλισμό; στον ίδιο: *Κείμενα οικονομικής θεωρίας και πολιτικής*, τόμος 1ος, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1991, σσ. 349-362.
- Σταμάτης, Γ., Η θέση της «κυκλοφορίας» στην αναπαραγωγή του οικονομικού συστήματος και στην παραγωγή υπεραξίας και κέρδους, στον ίδιο: *Προβλήματα Μαρξιστικής οικονομικής θεωρίας*, 2η έκδοση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1990, σσ. 353-372.
- Stamatis, G., *Abstrakte Arbeit und Beziehung zwischen Werten und Preisen*, στο: *Beiträge zur Marx-Engels-Forschung, Neue Folge 1999. Marxs Ökonomiekritik im Kapital*, Berlin 2000, σσ. 82-98.

Σημειώσεις

1. Αφήνουμε χάριν απλούστευσης εκτός θέωρησης τις επιχειρηματικές δραστηριότητες του Δημοσίου.
2. Αφήνουμε ως σχετικά ασήμαντους εκτός θέωρησης τον τομέα των αυτοαπασχολούμενων και τον τομέα της μισθωτής οικιακής εργασίας.
3. Σ' αυτές τις υπηρεσίες συνυπολογίζουμε και τη λήψη δανείων. Έτσι οι αντίστοιχες πληρωμές τόκων αποτελούν το τίμημα της δανειοληψίας.
4. Τα μόνα εισοδήματα που παράγονται στο χρηματιστήριο είναι οι μισθοί που πληρώνει και τα κέρδη που εισπράττει το χρηματιστήριο ως επιχείρηση παροχής των σχετικών υπηρεσιών στους αγοραστές και πωλητές μετοχών.
5. Στην πραγματικότητα το Δημόσιο έχει εισπράξει ήδη υπό μορφή έμμεσων φόρων ένα μέρος των μισθών και των κερδών.

6. Υποθέτουμε χάριν απλούστευσης ότι το κράτος δεν φορολογεί τους υπαλλήλους του. Η φορολόγησή τους είναι σαν το κράτος να παίρνει χρήματα από τη μια τσέπη του και να τα βάζει στην άλλη. Θα μπορούσαμε να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι το κράτος φορολογεί και τους υπαλλήλους του. Αυτό όμως δεν θα άλλαζε τίποτα στο πράγμα. Προϊστοθέτουμε δηλ. εδώ, όσον αφορά τη φορολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων, ως δεδομένο ο,τι κάνει το κράτος με την κοινωνική ασφάλιση των δημοσίων υπαλλήλων: Ενώ τους παρέχει κοινωνική ασφάλιση, δεν τους υποχρεώνει να πληρώνουν σχετικές εισφορές.

7. Ένας άλλος τρόπος συνίσταται στη μεταβολή της κατανομής των φορολογικών βαρών σε καπιταλιστές και εργάτες. Αλλά και αυτή η δυνατότητα ανακατανομής είναι μηδαμινή έως ανύπαρκτη.

8. Αφήνουμε εκτός θεώρησης τις λεγόμενες ενδιάμεσες εισφορές του. Αλλά και αν τις λάβει κανείς υπόψη του, δεν αλλάζει τίποτα.

9. Αλλά ούτε «άνιση ανταλλαγή» μεταξύ εργατών και καπιταλιστών έχουμε εδώ σύμφωνα με τον Marx. Οι καπιταλιστές πληρώνουν στους εργάτες για την εργασιακή τους δύναμη την τιμή αγοράς της τελευταίας. Και η τιμή αγοράς της εργασιακής δύναμης είναι αυτή που κάθε φορά είναι, και δεν είναι ποτέ ίση με την τιμή του καθαρού προϊόντος που παράγει το ξόδεμα αυτής της εργασιακής δύναμης.

10. Εδώ υπεισέρχεται η μαρξική θεωρία της αξίας, της υπεραξίας και του κέρδους, την οποία δεν μπορούμε να εκθέσουμε εδώ. Αυτή πέραν του ότι αποσαφηνίζει τις προϊστοθέσεις της εμπορευματικής παραγωγής συνίσταται στα εξής: Σε κάθε κοινωνία όλα τα παραγόμενα αγαθά (ή και εμπορεύματα) είναι προϊόντα εργασίας και μόνον εργασίας. Στον καπιταλισμό οι καπιταλιστές ιδιοποιούνται ένα μέρος των προϊόντων (= υπερπροϊόν) που παράγουν με την εργασία τους οι εργάτες τους. Το χρήμα είναι μορφή της εργασίας εν γένει, η τιμή κάθε εμπορευματος είναι η μορφή της εργασίας εν γένει που κόστισε η παραγωγή του και το κέρδος είναι η μορφή της εργασίας εν γένει που κόστισε η παραγωγή των προϊόντων που ιδιοποιούνται οι καπιταλιστές (= του υπερπροϊόντος).

11. Η μη κομμουνιστική Αριστερά είναι εξαιρετικά ανομοιογενής. Δεν μπορούμε εδώ ούτε καν να τη σχηματίσουμε.

